

KYRENEI SYNESIUS HYMNUSAI.

Annak idején az anakreoni költészettel foglalkozván, metrikai szempontból Synesius két első hymnusát is figyelembe kellett vennem. Már akkor érdeklődést keltett bennem e hymnusok saját-szerű jelleme, érdekes színben tüntetve fel a hellenistikus műveltségű lélekbe oltott keresztény szellemet; s rajta voltam azóta, hogy írójukkal közelebbről megismerkedve e hymnusokat tanulmányom tárgyává tegyem.

Hymnusaink költői értékének meghatározásában Volkmann és Villemain ellentétes állásponton vannak.*) Mindkettő különböző szempontból fogja fel, az egyik mint túlnyomólag philosophus, a másik mint a lyrai költészet szellemes magyarázója. Mindkettőnek látóköre tág az illető téren, mégis az egyik inkább mint philosophust, a másik mint lyrikust méltatja Synesiust. Volkmann jobban ismeri életét, jobban ismeri szellemi fejlődését, míg Villemain közelebből érteti meg velünk költészetét. Nem csekély dolog pedig kellőleg értelmezni és felfogni tizennégy hosszú század mulva egy akkor élt egyénnek gondolkodásmódját és lelki világát, főképp, midőn ama korszak oly mozgalmas volt, midőn elmerült benne egy régi ezredéves hit, minden szépségével csak emlékké válva, s helyébe lépett egy új, szépségben nem oly gazdag, de erős, a szívek mélyéig ható új eszme, új vallás. Írónk lelke, mint érzékeny lap tükrözteti vissza e nagy harczt; ő sem tudott ellentállani ama hatalmas erőnek, mely magával sodorta s a hellén philosophia buzgó barátja még buzgóbb keresztény püspök lett.

Synesius körülbelül 365/70-től 412-ig élt. Előkelő régi dór családból származott, mire maga is ezélez LVII. levelében. Boldog, megelégedett volt élete kezdete, birtokán elvonulva élt ked-

*) R. Volkmann: Synesius von Kyrene. Berlin, 1869. — Villemain Pindar szelleme, ford. Csiky G. M. T. A. kiadv.

vencz foglalkozásainak, a vadászatnak és philosophiának, mely utóbbiban az alexandriai Hypatiának volt lelkes tanítványa. Magán életének csendjéből kizavarta diplomatiái útja, midőn Kyrene megbízásából követ gyanánt ment Konstantinápolyba, hol három évet töltött. Megismerte itt az udvari élet fényét, árnyát. Hazatérve megnősült, házasságát Theophilus, az alexandriai patriarcha, eszközölte vagy kötötte meg, ki, úgy látszik, rajta volt, hogy őt, mint kiváló műveltségű egyént egyházának megnyerje püspökül. Meg is választották, de sok lelki aggodalmat okozott neki e kiváló hivatal elfogadása, a mint az leveleiből *) is kitünik, melyekből egyszersmind megismerjük nemes, őszinte lelkét, mely méltóvá tette ama bizalomra, melylyel új hitsorsosai megtisztelték, tudva, hogy csak midőn püspökké választatott, akkor keresztelkedett meg.

Hivataloskodása azonban nagyon súlyos körülmények közt folyt. Az egyház ügyein kívül sok baja volt Andronicus praefectussal; majd afrikai törzsek, a Maceták és Ausuriánusok háborgatják a tartományt; elpusztítják a vidéket, mely alkalommal ő maga is elveszti birtokait; majd a veszély egyre növekedvén a város védelméről is neki kell gondoskodnia. Későbbi leveleiben egyre fegyverekről, az ellenségről s szorongatott hazájáról ír; folytonos bennük a panasz, három fia meghal, családi élete így, mert püspök létére sem vált el feleségétől, feldulatott; már imáiban sem bízik, hanem Theophilust kéri, hogy imádkozzék érte, ki már elcsüggedt. — Hymnusaiból erős hit szava hangzik felénk, mely leveleiben folytonos panasznak ad helyet. De még Catastasisa végén Kyrenétől való búcsújában felismerjük a költői lelkesültség jelét, mely nemes lelkének mindig állandó tulajdonsága.

Hymnusai sok helyütt homályosak, de mindenesetre fényoldalukat képezi magasztos röptük s a kifejezések szokatlan merészsége. E költeményeket egyúttal prózai fordításban is bemutatom a nagyon hozadalmas III. és IV. kivételével. A verses fordítás nagyon nehézkes volna, éppen a gondolatok gyakran homályos volta miatt, mit nagyon bajos volna híven fordítani; továbbá a külalak, az anaclomenusoknak vagy anapæsticus dimetereknek katastichon való egyhangúsága, mindenesetre megnehezítené a gondolat összefűzést valamint az æsthetikai hatást.

Az első hymnus így hangzik :

*) Ep.: XI. XIII. LVII. LXXII. XCV. CV.

«Rajta, zengő phorminxem, a teosi dal után s a lesbosi ének után tiszteletre méltóbb hymnusokban zengi dór dalt, ne a bájosan mosolygó gyenge szüzekről és a kedves ifjúságban viruló fiúkról, mert az Istentől származó bölcseségnek szent, szeplőtlen születése késztet, hogy cziterám húrjait dalra zendítsem. Mert mi az erő, mi a szépség, mi az arany, mi a hír s a királyi tisztességek az Istennel való foglalkozáshoz képest.»

«Ez hajtsa jól lovát, ez feszítse jól ijját, ez kincseinek rakását, az aranygazdagságot őrizze; másiknak vállára omló fürtjei képezzék díszét; legyen más híres az ifjak előtt s a lányok előtt arcának ékesége miatt — nekem bárcsak lehetne csendes, félrevonult életet élnem, melyről mások mit sem tudnak, de tud az Isten; s bárha velem volna a bölcsesség, mely jó az ifjúságot, s jó az öregséget elviselni s jó úrnője a gazdagságnak; gond nélkül fogja viselni a mosolygó bölcsesség a szegénységet, nem törődve az élet keserű gondoljaival. Csak annyi legyen, a mennyi elég, hogy visszatartsan a szomszédok kunyhójától, hogy sötét gondokra ne kényszerítsen a szükség; hallgasd a hajnali harmatot ivó tücsök dalát is.»

«Ime húrjaim parancs nélkül zendülnek s valamely hang repdes körülöttem körös körül. Micsoda dalt fog hát szülni nekem az isteni szülés?»

«A magától eredő kezdet, ügyelője és atyja a lényeknek, a születés nélküli, az ég csúcsai felett magasan trónolva ül folytonosan az örök dicsőségnek örülő Isten, ki egységek szent egysége, egyedek első egyede, az összeségek egyszerűségeit egyesítve és szülve lényfeletti szüleiében; a honnan az ősalakon átszármazva, az egyed kimondhatatlan módon szétáradva, háromcsúcsu erőt nyert és a lényfeletti forrás a középpontból származó s a központ körül keringő gyermekek szépségével ékesítettik.»

«Hallgass, merész phorminxem, hallgass s ne áruld el a népeknek a szent rejtelmeket. Menj s dalold a földi dolgokat s borítsd hallgatásba az égieket.»

«Az ész pedig már csak az értelmi világokat gondolja, mert a halandó léleknek jó kezdete már innen osztatott szét osztatlanul; az isteni uralkodók nemzedéke, a pusztulhatatlan ész leszállva az anyagba, csekély ugyan, de az azokból származó ezen egész és mindenütt egy egész az egészbe merülve az egek úrját mozgatja eszt az egészszet őrizve elosztott formákban, mint elosztott van jelen.

Ez a csillagok pályafutásaiban, ez pedig az angyalok karában, emez pedig földi alakot nyert alacsony kötelékben, elválva szülőtől, sötét feledésbe merülve és vak gond között csodálja a gyönyörtelen földet. Isten a halandó dolgokat nézve bennük van; van valami fény az elfödött szemcsillagokban; azokban is, kik ide leestek, van valami fölfelé vonzó erő, midőn az élet hullámaiból kikerülve bú nélkül kezdik útjokat az Atya királyi hajlékába. Boldog az, ki az anyag elnyelő ugatását elkerülve és a földről fölmerülve könnyű repüléssel veszi útját Istenhez; boldog az, ki balsors után, fáradsalmak után, s keserű földi gondok után az észnek útjára térve látta az istenbevilágította mélységet. Fáradságos a fölfelé vonzó gyönyöröknek teljes szárnyaival az egész szív felé törekedni. Csak akadályozd az indulatot az ész felé vivő indulatokkal, miáltal ő, a Nemző közel fog feltűnni karjait kitérve. Mert egy előtörő fény fogja bevilágítani az örvényeket, feltárja a szellemi síkot, a szépség kezdetét. Rajta, lelkem, igyál a szépen folyó forrásból imádva az atyát; szállj fel, ne késlekedjél; földön hagyva a földét, nem sokára egyesülve az atyát an boldog Isten lesz Istenben.»

Migne arra figyelmeztet,¹⁾ hogy négy első himnusát akkor írta Synesius, midőn a keresztény dogmákba be volt ugyan avatva, de még nem volt megkeresztelve. Volkmann az első himnusban csak új-platonikus theismust lát, míg a másodikban már keresztény eszméket is vesz ugyan észre az isteni fiú említésében, de mást nem. — Nézzük azonban közelebbről e költeményt. Három részre oszlik; az elsőben kijelöli, hogy ezentúl szent énekeket fog zengeni az istenségről, a másodikban már halljuk is ezt s végül buzdítja lelkét, hogy közeledjék Istenhez. — A 2. és 3. sorbeli célzásokból az látszik, hogy az Anakreont és Sapphót utánzó költészetben maga is működött; mutatja ezt a 45. sor is, hol a tücsköt említve, alkalmasint a 32. anakreonteumra céloz; s mint utánzó valószínűleg az illető dialectust használta, mert most fenségesebb tárgyról akar énekelni komoly dór dialectusban, mint a melynek több erőt tulajdonít.²⁾ A királyi tisztességekre való célzás azt engedi feltételeznünk, hogy ezt akkor írhatta, midőn Konstantinápolyban

¹⁾ Patrologiæ curs. T. LXVI. p. 1587.

²⁾ De providentia 1253. p. C.-helyén alkalmasint magát festi a ὑπὸ φιλοσοφίας ἀγροικότερον ἐκτετραμμένος-ban, . . ἤδη τὸν τρόπον τὸν Δωρίων, ὃν μόνον ὤρετο γωρεῖν βάρους ἤθους καὶ λέξεως.

volt, vagy azután, mert ott győződhetett meg csakugyan mindazok hiábavalóságáról, a miket felsorol. Mint prózai irataiban csaknem lépten-nyomon a philosophiát dicsőíti, bár annak előre mozdításában nincs része, itt is ezt kívánja élete vezéreül,¹⁾ melylyel a szegénységet is könnyen tűrné.

A szegénységtől nem vonakodik úgy, mint Villemain említi (319. l.). hanem csak a koldulástól, miről görög felfogás szerint azt tarthatta, a mit Tyrtaios, hogy πάντων ἀνηρότατον.

Az 51—127. sorok képezik a tulajdonképeni hymnust, melyet az isteni vajudás hoz létre. Beszél először az Istenről, ki mindeneknek atyja. Az ellentétes epithetonoknak paradox összefűzése valóban a gondolat vajudását jelzi, a mi jellemző Synesius izgatótt hangulatára nézve, ki, midőn a püspökségre kényszerítették is, őszinte lélekkel vallja be leveleiben²⁾ önmaga iránti bizalmatlanságát, hogy a tisztnek, mely reá bizatik, képes lesz-e megfelelni kellőleg. Phraseológiájában is látszik ez az ingadozás, s a túlfeszített törekvés kifejezni azt, a mit gondolni is nehéz. Különben az epithetonok e halmaza az akkori irodalomban nem ritkaság s Synesius nyilatkozata szerint istenfogalmunk csakis ezekből áll.³⁾ Az isteni szent titkokat nem akarja a népnek elárulni; ugyanest olvassuk egyik művében,⁴⁾ a hol még nem keresztény felfogás szerint úgy vélekedik, hogy kötelesség hallgatni a szent titkokról, CV. levelében pedig, melyet fivérének írt, hasonlóan nyilatkozik, keresztény szempontból. Érdekes a hely, a hol ezt mondja: «Mert tudod, hogy a philosophia a legáltalánosabb dogmákkal sokban ellenkezik. Nem fogom sohasem hinni, hogy a lélek utóbbi eredetű, mint a test. Nem fogom mondani, hogy a világ és egyéb részei együtt el fognak pusztulni. A gyakran szóban forgó feltámadást szent titoknak tartom s távol vagyok attól, hogy a köznép véleményét helyeseljem. Az igazságot megfigyelő bölcsészeti felfogás en-

¹⁾ Különben mint Thierry megjegyzi Elbesz. a r. tört. V. k. 62. l. ez időben keleten a szerzetesi életet is bölcsészeti foglalkozásnak nevezték.

²⁾ Ep. IX. XI. XIII. LVII. LXXII. XCV. CV.

³⁾ Oratio de regno p. 1065. D. Οὐδὲν ὀυδαμῆ πω πέφηθεν ὄνομα τῆς οὐσίας ἀπτόμενον τοῦ Θεοῦ. ἀλλ' ἀτευχτοῦντες αὐτοῦ τῆς ἐμφάσεως ἄνθρωποι, διὰ τῶν ἀπ' αὐτοῦ ψαύειν ἐσέλουσιν αὐτοῦ. Ἐὰν πατέρα τὴν ποιητὴν, καὶ ὀτιοῦν εἴπῃς, καὶ ἀρχὴν καὶ αἴτιον, ταῦτα πάντα σχέσεις εἰσιν αὐτοῦ πρὸς τὰ παρ' αὐτοῦ.

⁴⁾ De providentia p. 1272 C. és 1274 C. Előbbi helyen Bacchus orgiái avatatlan szemléelőinek bűnhődését is felemlíti.

gedni fog a hazugság kényszerének. Hasonló a fényhez az igazság, és a szem a néphez. Mert a mint a szem kárára élvezné a szerfeletti világosságot s a mint a szembajosoknak hasznos a homály: így a hazugságot is hasznosnak tartom a népre nézve s ellenkezőleg, hogy az igazság káros azoknak, kik nem erősek a dolgok világának ellentállani. Ha ezeket a rám vonatkozó szent kötelességek mellett megengedik a törvények, elfogadhatom ezen méltóságot, úgy, hogy otthon bölcselkedjem s a házon kívül pedig mythusokban beszéljek, hogy tanítva, ne kelljen ellenkezőt tanítanom, hanem megmaradhassak felfogásom mellett.»

Ez óvásra, úgy látszik, szüksége volt. Levele végén felhívja fivérét, legyen rajta, hogy e nézeteit Theophilus is megtudja, mivel szemben a legnagyobb eszélyességre s óvatosságra volt szüksége a hit dolgában. Theophilus ¹⁾ azonban, ki 391-ben oly durva kegyetlenséggel bánt az alexandriai pogányokkal, óhajtá őt megnyerni s mindenesetre ismerte Synesius bölcsész nézeteit s úgy látszik ellenző volt philosophiai hajlama, mondjuk eretneksége iránt. Hisz láthatjuk, hogy maga Theophilus is mennyire opportunistikusan változtatta nézeteit nagy küzdelmében aranyházú sz. Jánossal szemben. Eleinte inkább Origenes felé hajolván, az anthropomorphistákat, kik Istennek emberi tulajdonságokat tulajdonítanak, átok alá vetette,²⁾ később a nitriai barátokkal való ügyében s aranyházú sz. János ellen azt a fogást használta, hogy az origenistákat vette üldözőbe.

Az új-platonikus philosophiának Synesiusra való hatása, ki mint Volkmann megjegyzi (172. l.), valószínűleg a 391-iki pogányüldözés után jutott Alexandriába, nem lehetett valami erős, s a haladás, melyet az ekkor már nem oly intensiv erejű új-platonismustól a kereszténységig meg kellett tennie, nem volt oly nagy, mit enyhíthetett is az ekkor dívó origenistikus felfogás, mi még inkább megkönnyíté az utat, mint közvetítő. De úgy látszik mindez Theophilusra nézve, ki ekkor már Origenes tanainak üldözője volt, nem képezett akadályt, hogy püspökké választatását meg ne erősítse.

¹⁾ Villemain a 316. lapon Cyrillust említ Theophilus helyett. Előbbi testvére volt Theophilusnak és utódja az alexandriai patriarchatusban.

²⁾ L. Thierry Elbeszélések. III. köt. 114. s köv. II. IV. k öt. 366. s köv. II.

A II. hymnus a következő :

•Ismét fény, ismét hajnal, ismét feltündöklük a nap az éjjel-járó homály után. Ismét zengjed, lelkem, Istent hajnali hymnusokban, a ki fényt adott a hajnalnak, a ki csillagokat adott az éjnek és világ körül keringő kart. A hullámzó anyagnak hátát borítja a tűz tetején nyugvó æther, a hol a ragyogó hold a legalsó kört hasítja s a nyolczadik kör felett mozgó Csillagok csillagzatainak magános özöne, maga alatt hajtva a szemközt keringő körököt, forog a nagy ész körül, a mely a világ urának tetejét borítja fehér szárnyaival. Előtte a boldog hallgatás borítja a szellemeknek s szellemmel felfoghatóknak osztatlan felosztását. — Egy forrás, egy gyökér, mint háromfényű alak tündököl. Mert a hol van az atyai mélység, ott van a dicső Fiú, szívének magzata, a világalkotó Bölcseség, és a szent Léleknek egysége, fénye ragyog. Egy forrás, egy gyökér hozza a javak bőségét s a szülői szeretettől forró lényfeletti magzatot s tündökölnek a bennelevő boldogoknak fényei. A honnan már a halhatatlan királyoknak a világban lévő kara, az atyai dicsőséget és az elsőszülött alakot égi hymnusokban zengi a jóakaró szülők közelében, az angyalok nem öregedő serege az észet szemlélve élvezi a szépség kezdetét, másrészt a forgó köröket szemlélve kormányozza a világ mélységeit a felső világot mozgatva a legalsó anyagokig. A hol a nyugvó természet szüli az eszélyes dæmonok háborgó csapatát, a hol a hős, a hol már a föld körül elültetett lélek sok tarka alakjával a föld részeit megelevenítette, minden a te tervedtől függ; te vagy gyökere a most levőknek s az előbb levőknek, az ezután levőknek, a bennlevőknek. Te atya, te anya vagy. Te férfi, te nő vagy. Te hang, te csönd vagy, A természetnek szülő természete. Te király, az évezredek évezrede, a mennyire szabad kiáltanom: légy üdvöz világ gyökere, légy üdvöz lények középpontja, a halhatatlan számok, lénynélküli uralkodóknak egyede. Légy üdvöz, légy üdvözölve, mert Istennél van az üdv. Hallgasd meg kegyesen hymnusaim karát. Nyisd meg a bölcseség fényét, áraszd reám a dicső boldogságot, áraszd reám a nyugodt lélek tündöklő báját, elűzve a szegénységet s a gazdagságnak földi kárhozatát. Testemtől tartsd távol a betegségeket. A szenvedélyek dísztelen árját s a lélekemésztő gondokat távoztasd el életemtől, hogy lelkem szárnyát ne súlyosítsa a föld átka, hanem szabad szárnyakon emelkedve dicsérhessem szülőttednek titkos szentségeit. •

Az új-platonikus kosmikus philosophemával, mely e hymnuszban előfordul, egyebütt is találkozunk Synesius irataiban.*)

A kopaszság dicséretében (p. 1181. B. C.) mondja, hogy a gömb a legtökéletesebb alak, az egész lélek lelkesíti a gömb alakú mindenséget s az innen kiáradó lelkek igazgatják a testeket s ezek a világ lelkei. Ezért van szüksége a természetnek a gömbökre, melyek felül a csillagok, alul a kopasz fejek, mint a lelkek lakhelyei. — A világ lelkes lényekből álló lelkes lény, s (1287. l.) a szellem mindennek formáját magába foglalja; (1294. l.) az emberi lélek égi eredetű s fölfelé tör, oda, a honnan kiindult; a földi élet mintegy büntetésképen van a lélekre szabva, melyből tisztulva kell feloldódnia.

Az origenistikus szellemi istenfogalom, s a plátói psychologia valamint új-platonikus vegyüleből áll e hymnus. Lehet, hogy még mint nem keresztény írta ezt, bár gondolkodásmódjával meggyeztetethető, hogy még püspök korában is írhatott ily hymnusokat; hisz maga is nyíltan kimondja, hogy pap létére is philosophálni fog. E hymnusában is benne van az, hogy a lelket nem hiszi későbbi eredetűnek a testnél, a mint előbb idézett levelében is említi. A szent Háromságra vonatkozólag lehet ugyan czélzásokat találni, de valószínű, hogy ezt a dolgot is beleérti ama «legáltalánosabb dogmák» közé. A lelkek előbbi létele platonikus s origenistikus felfogás, valamint az is, hogy a földi élet a lélekre nézve büntetés; hogy az ember csak lelkileg fog feltámadni, azt is Origenes nyomán vallja, bár a lélekre nézve az előbbi nézetet nyilvánítván felesleges is volt neki a feltámadást felemlíteni, különben ezt szent titoknak tartja, melyben nem egyezik a nép véleményével. Az Istenről mondott epithetonjai is illenek az origenistikus abstract istenfogalomra, bár maga is bevallja, hogy ezek csak gyenge tapogatódzások, távoli sejtelmek. Ha tehát mindezen origenistikus nézetét Theophilusnak is tudomására hozhatólag bevallotta, e hymnusát is épen úgy írhatta püspökké avatattása után, mint az előtt.

A III. hymnuszban Volkmann (p. 201) már haladást vél észre venni a keresztény tanok felé. Határozottan keresztény mystikus hang vonul végig az egészen. Beszél az Atyáról, Fiuról s a

*) Dion. p. 1129. B. Enc. Calvitiae 1179. A. C., 1181. B. De insomniis 1287. B. 1285. C. 1291. C. 1294. B. 1295. 1311. A.

sz. Lélekről, bár ez utóbbit nem tárgyalja oly hosszan. A keresztény vallással már ismerős; maga mondja, hogy Konstantinápolyban sorra járta a templomokat, s mégis a lélekről s a léleknek istenhez való viszonyáról csak úgy nyilatkozik, mint az előbbieken, sőt új-platonikus és origenistikus nézetei az Istenből kiáradt lélekről s ennek oda való visszatéréséről még világosabban, részletesebben vannak előadva, mint előbbi hymnusaiban, úgy hogy az a fejlődő haladás, mit Volkmann feltételez, nagyon relativ nézetnek tűnhetik fel. Ezek a nézetei megmaradtak még püspökségre lépésekor is, mint azt maga nyilvánítja; fölöslegesnek tünik fel tehát akkor oly pszichologiai processust imputálni neki, melyen nem ment keresztül. A kor szellemének, gondolkodásmódjának hatását kell látnunk hellenistikus műveltségű költőnk hymnusaiban, a valóban φιλόσοφος ἱερέας-ben s e kettős jellem az, mi oly sajátos báj lehel költeményeire.

A negyedik hymnus mintegy kivonata a harmadiknak. Ezt is az atya dicsőítésével kezdi s az epithetonok egy hosszú sora után, mint az előbbieken is, kezdi a tulajdonképeni hymnust, mit az Úr angyalaira bíz, hogy kedvesen fogadva vigyék az Atya elé. Majd a Fiu Isten dicsőségét zengi s a nélkül, hogy a sz. Lélekre legkevésbé czelozna, a sz. Háromságról énekel, ismét azonban csak az Atya és Fiu hatalmát sorolva elő, az utóbbi hatalmi működését írja le, majd kegyelmet kér az anyagba lekerült lelke számára, hogy az megmeneküljön minden bajtól, a földi kutyától, a föld szellemétől; végül kéri, hogy adjon lelkének világot és utat maga felé, megszabadítván a földi bajoktól.

Az V. hymnus már a Fiúról szól:

«Énekeljük a szűz fiát, az emberek halandó nászában nem részesült szűzét. Az Atya kimondhatatlan tervei szülték Krisztus származását. A szűz szent szülése emberi alakban mintatta meg azt, ki a halandók számára a fény forrásának hozója gyanánt jött. E megnevezhetetlen magzat ismeri az évezredek gyökerét. Fényforrás vagy magad, az atyával együtt ragyogó fénysugár, ki áttörve a sötét anyagon, bevilágítasz a szent lelkekbe. Te a világ alapítója, a dicső csillagok mozgatója, a föld középpontjának megállapítója, magad vagy az emberek megváltója. Neked ragyog a nap, a hajnal ki nem alvó forrása, neked a kétszarvú hold elfűzi az éjek homályát. Neked teremnek a gyümölcsök, neked legelnek a nyájak. A te kimondhatatlan forrásodból termékenyítő sugarat küldve táplálad

a világ tájait. A te kebeledből eredt a világosság is, az ész is, a lélek is. Könyörülj halandó tagokba s a sors anyagi viszonyaiba zárt leányodon. Ments meg a betegségek bajától, erősítsd meg tagjaim erejét. Adj szavaimnak *beszélő erőt*, adj dolgaimnak dicsőséget, hogy megfeleljen *Kyrene és Spárta* régi dicsőségének s bánatoktól nem nyomott lelkem kellemes életet éljen és kettős szemvilágát a te fényedre irányozza, hogy megtisztulva az anyagtól a hozzád vivő egyenes útra siessek, kikerülve a föld fáradalmát, egyesüljek a lélek forrásával. Ily tiszta életet adj a te lantosodnak. Légy üdvöz, oh Fiú forrása! Légy üdvöz, oh Atya alakja! Légy üdvöz, oh Fiú székhelye! Légy üdvöz, oh Atya gyűrüje! Légy üdvöz, oh Fiú ereje! Légy üdvöz, oh Atya szépsége! Légy üdvöz, oh tiszta Lélek! A Fiú és Atya középpontja küldd nekem ezt az Atyával, hogy megnedvesítve a lélek szárnyait, teljesítsem az isteni ajándékokat.»

E hymnusban világos a keresztény szellem, de ez itt is azon nézeteken alapul, melyek az előbbi hymnusokban előfordulnak. A Fiút dicsőíti, mint egy lényegűt az Atyával; úgy dicséri, mint mindenek alkotóját, de mégis, a ki mint fiu a szűz által emberi alakban jött a földre. Az isteni szellem így hatol itt az anyagba, hogy az anyagban levő szellemekkel érintkezzék. Krisztus születése tehát a platonistikus nézet szempontjából van felfogva, mint az anyagba hatoló szellem, de a mely azért hatolt ide le, hogy, mint megváltó, az égi üdvre vezessen. Hogy tehát a föld s az anyag átkától mentse meg az embert, nem az eredendő büntől, bár a III. 608. 9. sorban levő *Δολερά γενεσις*-t talán erre lehetne magyarázni. — E hymnusban is bár röviden, de világosan szól a szent Háromságról, mindamellett az alapnézet, a lélek Istenhez s a világhoz való viszonyának felfogása a régi s ha van valami eltérés, az nagyon csekély. Még ezen hymnusában is a régi hellén philosophus, ki nagyra becsüli spártai eredetét s mint minden hymnusában arra kéri az Urat, hogy mentse meg őt a bajoktól s lelkének adjon üdvözülést. A haladást tehát itt sem konstatalhatjuk, mert ezen hymnusban is megvan azon egyöntetű vonás, mint az előzőkben.

VI. hymnus: «Az önmagától termékeny szent forrással a kimondhatatlan egységeken túl Istent, a halhatatlan Isten dicső fiát, az Atya egységéből származó egy Fiút fogom koszorúzni a hymnusok böles virágival, a kit az atyai tervnek kimondhatatlan szülése keble rejtekéből mint Fiút hozott világra, mely vi-

lágra hozta az Atya szülött gyümölcsét és megvilágítván világos lett a benső értelem. A kiömlő forrásban marad ugyan az Atya eszének bölcsesége, a szépség sugara. Neked a szülöttnek az Atya megengedte, hogy szülessél; te vagy az Atyának rejtett magva. Mert teged adott a nemző a világoknak kezdetül, hogy vigyél a testeknek a szellemiekből alakokat. Te forgotod böles körét, mindig te legelteted a csillagok nyáját. Te, oh király, az angyali karokat és a daemonok phalanxát vezérel; te igazgatod a halandó természetet; a földkörüli el nem osztott lelket elosztod és az adottat a forrásba ismét visszaviszed, a halandókat feloldva a halál kényszerétől. Légy kegyes hymnusaid *koszorúja* iránt, csendes életet adva hymnusod szerzőjének; állítsd meg a tengerszorosok kóbor dagályát, letörölve az anyag vészes hullámain. Lelkemtől s tagjaimtól tartsd távol a betegségeket s altasd el a szenvedélyek pusztító indulatát. Üzd el a gazdagság és szegénység bajait. Dolgaimnak adj *dicső hirt*, a népek előtt *nekem* jó hirt, koszorúzz a 'szelid szavú *rábeszélés* ékességével, hogy szellemem hanyag dicstelenségben ne maradjon s ne nyögjek földi gondok alatt, hanem a te magas forrásaiddból a bölcseség szüléseivel eszemet öntözzem.»

A Fiuban itt is a mindenhatót éneкли, kifejezve ez által a legszorosabb egylényegűséget; mint a ki kormányozza az egész világot s a ki az isteni szellemben részesíti a halandókat. A 24. sorbeli «hymnusok koszorúja» alatt talán a Fiura énekelt összes hymnusokat érti.

VII. hymnus: «Először rólad zengtem dalt, boldog, halhatatlan dicső fia a Szűznek, solymei Jézus, e dallamoktól zengjenek lantom húrjai. Légy kegyes, oh király, fogadd a szent énekek zenéjét. Énekeljük a halhatatlan Istent, Istennek nagy fiát, az évezredek szülő atyáét, a világt teremő Fiut. A mindenbe elegyedő természetet, a végtelen bölcseséget, az égieknek Istent, a földalatiaknak holttestet. Földre kerültél halandó méhből. A mágus nagytudománya kétkedve csodálkozott a csillag feljövetelén; mi a szülött csecsemő, ki a rejtett Isten? Isten vagy holttest, vagy király? Rajta, vigyetek ajándékokat, myrrha-áldozatot, arany ajándékokat és a tömjén kedves illatát. Isten vagy, fogadd a tömjént. Az aranyat a királynak hozom; a myrrha a sírhoz illik. Megtisztítottad a földet is, a tengeri hullámokat is, a daemonok útjait is, a levegő gyors szeleit és mint Isten az alvilági rejtekbe is leküldetél

segítségül a meghaltaknak. De légy kegyes, oh király, és fogadd a szent énekek zénéjét.»

E himnusról mondhatnók, hogy fokozódik már benne a keresztény szellem és gondolkodásmód. Az előbbiek philosophiai anyagának nyoma sincs; már egészen a keresztény mythos alapján áll. Lehet, hogy ezt már püspök korában gyülekezetének szánva írta, mert nem könyörög a maga számára sem boldog életért, sem dicsőségért. Itt már Krisztusnak az alvilági útját is említi, míg az előbbiben a megváltói munka abban áll, hogy Isten létére áttör az anyagba, emberi alakot vevén magára, hogy megmutassa a helyes utat; míg itt a poklokra is alászáll, a mi per sze Synesius előtt a régi Hades, a honnan megmenti a halandókat a halál kényszerétől.

VIII. hymnus: «Elefántesont lantom húrjain dór dallamot kezdve, zengek kedves dalt rólad, boldog, halhatatlan, dicső magzata a Szűznek. Mentsd meg, oh király, életemet; bajok nélkül, gondoknak járhatatlanná tevé éjjel úgy, mint nappal. Világítsd elmémet szellemi fényed sugarával. Ép tagjaimnak erőt, tetteimnek dicsőséget adj ifjúságomban. Kellőmelen vidd éveimet az öregség örömei felé. Tiszteletben növeld értelmemet egészséggel; őrizd meg fivéremet, kit nemrég, oh halhatatlan, lábával már a föld kapujánál állót, ismét visszahoztál; bánatimat, siralmimat, könnyeimet s lelkem égető lángját oltsd ki. A holtat életre hoztad, oh Atyám, a hozzád könyörgő miatt. Őrizd meg nővéremet, két gyermekével, az egész csendes házat kezeddél rejtve el: és nekem, oh király, nászgyam társát betegség, bánat nélkül, kedves egyetértésben, tartsd meg a titkolt dolgokban járatlannak, a feleségek közt egyszerűnek. Szent mocskotalanságban tartsa meg ágyát, tisztán, jогtalan vágyak előtt ismeretlenül. Lelkemet pedig a földi élet bajainak bilincsből szabadítsd meg és a szomorú szerencsétlenségtől. Add, hogy a kegyesek karával hymnusokat zenghessek a te Atyád dicsőségéről és a te hatalmadról, oh boldog; ismét hymnust fogok költeni, ismét dalt fogok neked énekelni és szent lantomat ismét és ismét megzendítem.»

E hymnust már inkább imának tekinthetjük. Tartalma egészen elüt a többiektől, a mennyiben az egész csak a dálnok imája. Eféle imák a többi hymnusban is fordulnak elő, de eddig egyben sem volt annyira uralkodó elem, mint ebben.

IX. hymnus: «Legkedvesebb, dicső, téged énekellek a soly-

mei szűznek magzata; oh boldog, ki a csaló tört, a földi kígyót kiűzted az Atya nagy kertjeiből; leszálltál a földre, a halandók közt lakván, leszálltál a Tartarosba, hol a lelkek ezer nemzeti vannak fogva tartva. Megrettent akkor az űs szülött Hades és a falánk kutya visszarettent a küszöbötől. Megmentve a bajoktól a lelkek szent csapatait, szent seregeddel himnuszokat visesz az atyának. Visszajövén, oh király, a végtelen levegőre, megrettentek tőled a dæmonok nemzetei. Megrettent a ragyogó csillagok halhatatlan kara, az ég pedig, az összhangok bölcs atyja, örülve, héthúrú lantján hatalmas győzelmi dalt kezdte. Mosolygott a hajnalhozó, a napnak hirnöke, az arany esti csillag, Kythere csillaga. Elül ment a kétszarvú hold ragyogva a tűz árjától, az éjjeli istenek pásztora s a Titán kibontá tündöklő hajzatát a kimondhatatlan nyom alatt, mert megismerte Isten fiát, a legjobb mester észét, saját tüzének eredetét. Te pedig szárnyra kelve a kék ég hátára emelkedtél s a tiszta szellemi sphaerákon álltál meg, hol a jók forrása van, a hallgató ég. Ott sem a fáradhatatlan lábú idő nem vonsozolja a föld szülötteit, sem a mélyen hullámozó anyagnak tolakodó veszedelmei, hanem maga az összülött Aeon, ifjú levén s egyúttal öreg, az istenekre nézve az örök egység adója.»

X. hymnus: »Emlékezzél, Krisztus, a magasan uralkodó Isten fia, a te bűnös szolgálóra, ki ezeket írta. Adj nekem a szívölő szenvedélyektől való megmenekvést, melyek tisztátlan lelkemben támadtak. Add, hogy meglássam a megváltó Jézust, a te szent fényedet; ha ott leszek, dalt fogok énekelni a lelkek gyógyítójának, a testek gyógyítójának, egyúttal a nagy Atyának és a szent Léleknek.»

E hymnusokban lehetetlen azt a fejlődést kimutatni, a mit Volkmann lát bennük, ki a legutolsóra azt jegyzi meg, hogy legfeljebb ezt írhatta püspök korában, mintegy fájdalmas tudatában annak, hogy előbbi idejének költői lelkesültsége eltűnt. — CXXIX. levelében azt említi, hogy nincs ideje s alkalmá már verset írni. A város ekkor ostrom alatt volt; Simplicius költeményeket kér tőle; vannak ugyan már kész költeményei, de bennök csak a tartalmat tartja dicséretre méltónak. Lehet, hogy e hymnusok azok, melyekre itt czéloz. S minthogy láttuk előbb, hogy semmi sem akadályoz abban, hogy a leghellenistikusabb szintű is püspök korában írhatta, a sorrend, melyben fordításunkban is adtuk e hymnusokat, nehezen az eredeti, hanem valamely későbbi ren-

dező hozta őket ebbe az alakba. A költemények hagyományozott sorrendje különböző. Mint Flach¹⁾ megjegyzi, a kodexek három archetypusból erednek s mindenikben változik a himnuszok sorrendje, mit figyelembe véve nagyon fölületesnek látszik azon állítás, hogy Synesius négy első himnusát még mint nem keresztény írta.

A kodexek három családjának főképviselei, a Parisinus B., Monacensis A., és a Barberinus kodexek, mely mindhárom a XII. századból ered. A Par. B.-ben a sorrend 1—10-ig megy, mit Flach is követ. A Mon. A. sorrendje 6., 2., 7., 8., 1., 3., 4., 10. a 3. és 4. a margón mint α és β vannak jelezve, hiányzanak 5. és 9. A Barb. sorrendje 3., 4., 5., 6., 2., 7., 8., 9., 1., 10. A 10., mint látjuk, mind a három családban utolsó, ennek hangja is epilogszerű s valószínű, hogy a chronologiai sorrendben ez az utolsó. A 3., 4. mind a háromban egymás mellett van, valószínű, hogy egymás után keltek, de mind a háromban más helyen vannak. A 6., 2., 7., 8. a Mon. A. és Barb.-ban ugyanazon rendben fordulván elő, úgy látszik egy testet képez. Közös vonásuk, hogy mind a négyben különösen a Ftut dicsőíti. A 6.-ban dicsőséget, hirt s a rábeszélés ékességét kéri magának. Továbbá arra kéri a Ftut, hogy himnusainak e koszorúja iránt kegyes legyen, mit úgy is értelmezhetünk, hogy e négy himnus képezi a koszorút, melyben ez az első himnus. A dicsőség, hír utáni vágy, továbbá a 8.-ban azon kérése, hogy tetteinek dicsőséget adjon ifjúságában, arra enged következtetni, hogy e négy himnust fiatalabb korában írta. A rábeszélés ékességére konstantinápolyi tartózkodásában lehetett valóban szüksége, így himnusunkat vagy oda utazása előtt, vagy ott írta. Valószínűleg előbb, mintsem *De regno* című beszédét Arkadius előtt előadta volna. Ennek bátor előadásával a császár előtt maga is meg volt elégedve, mint maga is mondja²⁾, ez után tehát már nehezen kért magának többet a rábeszélés ékességéből. A 6., 2., 7., 8. himnusokhoz közel esik az 5. is. Ebben is még mint ifjú kér erőt, egészséget, sőt dicsőséget is, mely megfeleljen Spárta és Kyrene nagy hírnevének. A 3. és 4.-et Konstantinápolyból való visszatérése után írta, mire világos célzás van a 3.-ban, bár a 8.-at is ez előtt írhatta, de visszatérése után,

¹⁾ Synesii Episcopi Hymni Metrici Tubingæ 1875. p. IX.

²⁾ De insomniis p. 1310.

mert már feleségére is czéloz. Az 1. és 9.-et valószínűleg előbbiek után írta. — Így tehát a Mon. A. sorrendje legtöbb valószínűséggel bír.

Synesius hymnusainak méltatásánál sem Villemain, sem Volkmann nem méltányoltak eléggé egy szempontot, a mi pedig költészetének egészen más felfogást kölcsönözhet s ez az, hogy ő, ha úgy nevezhetjük, az utolsó egyiptomi pap. Hogy Alexandriában nyerte hellenistikus műveltségét, az nem közönbös dolog s költeményein is végig vonul egy bizonyos hangulat, mi csak oly költő ajkáról eredhetett, kiben mély vallásossággal párosult lelkesülés s a természet szépségei iránt érdeklődő kiváló hajlam volt. A gúla tetején a néma éj csendjében, a csillagos ég örök mélységes titkait, figyelő egyiptomi pap képét elevenítik fel hymnusai. Alexandriának kiváló helye van az ókori csillagászat történetében s épen Synesius ideje után Hypatia halálával egy szép reményekre jogosító fellendülés lett megszakítva. A csillagászatban való jártasság s e tudomány kedvelése lépten-nyomon kitünik e költeményekből.*)

II. hymnusában említi a föld felett mozgó bolygók nyolcz körét, melyek legalsójában mozog a hold, a nyolczadikban pedig az álló csillagok özöne, mely mind a nagy ész körül forog.

IX. hymnusában a ragyogó csillagok halhatatlan karában, s az égnek, az összhangzat bölcs atyjának héthúrú lantjában a sphaerák zenéjére czéloz. Ugyanitt mondja, hogy mosolygott a hajnalhozó, a napnak hirnöke, az arany esti csillag, Kythere csillaga; elül a kétszarvú hold, az éjjeli istenek pásztora, s a Titán nap kibontá tündöklő haját.

A III. hymnus elején a napot a nagy mindentudónak, a szent csillagzatok szabályozójának s a kegyes lelkek birájának mondja. Az égi testek iránti kiváló tiszteletnek nyomait látjuk itt, mely Egyiptomban divott.

A Krisztus feltámadásakor örömben ujjongó csillagok; az égi testek, melyek tudják mind, hogy költönnk az Istent hymnukban dicséri; a csillagi szellemek, melyek az Urat zengik, melyek a világ vezetői, minden arra a régi nézetre vall, mely az égi testeket önálló szellemeknek tekinté. Az Istent a fény forrásának nevezi, melyből észrevesz egy-egy szikrát a halandók szemében; ez az a fény, a melylyel egyesülni vágyik, ez lelkének legfőbb óhaja.

*) Nemkülönben De Dono Astrolabii cz. iratából.

Keresztény felfogással megegyeztethető ugyan ez, de vajjon nem-e az egyiptomiak *kez-neter*-ére, az alvilági fényre emlékeztet, mely elvakítja tündöklésével az odaérkezők szemeit; míg másutt ugyane helyet Hadesnek nevezi, sőt a Kerberosra is czéloz. A βουδς και ουγγί-ben Villemain (329. l.) valamely régi kosmogonia nyomát látja; «boldog, a ki az istenbevilágította mélységet látta» csak oly költő mondhatja, ki gyönyörködött, mint csillagász is az ég végtelen mélységében és szent csendjében.

Az alvilágról különféle nézeteket kapcsolt össze, hová a Megváltó leszállva az ott már régóta az anyag hatalmában levő lelkeket felszabadította az anyagtól, nem pedig az eredendő büntől.

Sok elem vegyül össze, mint látjuk, hymnusaiban, mihez járul azon elegikus hang, mire a családi és nyilvános életben őt ért csapások és kellemetlenségek elég okot adtak. Hogy vértanu volt, a mint Villemain említi (330 l.), az nem biztos, de hajlandók vagyunk őt annak képzelní, engedve ama kedvező benyomásnak, mit a mai kor gyermekére tesz ezen egyiptomi φιλόσοφος έερεύς.

Dr. HITTRICH ÖDÖN.

SZLÁV KÖLCSÖNSZÓK A GERMÁN ÉS ROMAN NYELVEKBEN.

Nincs európai nyelv, melybe szláv eredetű kölcsönszók fől ne vétettek volna, az oláh, albán, újgörög, magyar és finn nyelveket pedig valóban előzönlötte a szláv hatás. Az oláh, albán, újgörög és magyar nyelvekben előforduló szláveredetű szavakat már Miklosich Ferencz régen összegyűjtötte és kiadta, e téren tehát nem sok teendő maradt; azonban a germán és újlatin (román) nyelvekbe beszivárgott szláv kölcsönszók eddigelé sem hazai, sem külföldi folyóiratban vagy önálló műben még nem jelentek meg összegyűjtve.

Mielőtt az egyes nyelvekben föllelhető kölcsönszók tüzetes tárgyalásába bocsátkoznám, röviden fel fogom említeni, hogy az egyes nyugati nyelvek mikor és mily körülmények folytán fogadták magukba az alább felsorolandó szavakat. A németek és szlávok kölcsönös érintkezése a történelem előtti időkre vezethető vissza, tehát mindkét nép vett át a másiktól szavakat, itt azonban